Juni/
Sept.
'75

Ont-moeten

Humanistisch Verbond

JACK PRINCE

ERRATA

pagina 7: 7e regel van onderen: ipv 'haar' groeimiddel: groeimodel

pagina 8. 2e alinea. 2e regel: komma vervalt. 'vaa' wordt 'voor'.

pagina 11: midden op de pagina, punt dat 'machtt' wordt 'machtsweisaheid'

ONT-MOETEN Jaargang 1, nummer 7/8, Juni/September 1975
Informatief tijdschrift van het groepswerk van het Humanistisch Verbond, verschijnt 8 keer per jaar, kost f 15,- per jaargang, geen losse nummers verkrijgbaar.

Redactie: Albert Nieuwland, Denijs Bru, Jan Hein Mooren.

Administratie: J.W.Brouwersstraat 18, Amsterdam.
postgiro 456508 tnv Albert Nieuwland, Amsterdam.

Omslag en tekeningen: Jack Prince.

De verantwoordelijkheid voor de gepubliceerde artikelen berust alleen bij de schrijvers ervan.

Ten geleide:

Dit is alweer het laatste nummer van de eerste jaargang. Dat het een dubbelnummer is geworden, komt ten eerste door het feit dat we geen omslagen genoeg meer hadden voor nog een nummer: het aantal abonné's is sterker gegroeid dan we gedacht hadden. We hebben er nu bijna 200, maar we kunnen er best nog meer gebruiken! In de tweede plaats stegen de portokosten krankjorum, zodat we voor volgend jaar om toch de abonnementskosten even laag te houden, slechts 6 nummers uit willen geven.

Terugblikkend over afgelopen jaargang moeten we erkennen, dat het kontakt met de lezers onbevredigend is geweest. We hadden gehoopt op meer bijdragen vooral met persoonlijke ervaringen. Verder was het nogal eens moeilijk de copy op tijd binnen te krijgen. We hebben ook nogal geschoven met redactieleden. Ook nu is er weer een lid uitgetreden vanwege tijdgebrek: Peter Meeuwsen. Daarvoor is echter Jan Hein Mooren in de plaats gekomen, geen onbekende in ons blad. Welkom!

In dit nummer een stuk over Fritz Perls, de grondlegger van de Gestalttherapie (met dank overgenomen uit het uitstekende nummer over sensitivity-training enz. van het tijdschrift 'Jeugdwerk Nu', Henri Polaklaan 14, Amsterdam) door David Grabijn. Deze was afgelopen jaar docent in humanistische psychologie aan het Humanistisch Opleidings Instituut. Onlangs verscheen een kostelijke biografie over Perls: 'Fritz' van Martin Shepard, met veel inside-talk (Saturday Review Press/Dutton, New York 1975). Verder een boekbespreking van het boek van Charlotte Bühler en Melanie Allen: 'Inleiding tot de humanistische psychologie' (Ambo 1975) door Albert Nieuwland. Van dezelfde schrijver een bijdrage uit de praktijk over het verschijnsel van het 'neezeggen' in groepen. Tot slot een interview door Jan Hein Mooren van de docente creatief spel o.a. aan het Humanistisch Opleidings Instituut, Nora Roozemond. We willen in de toekomst meer interviews houden met mensen, die in het kader van het Humanistisch Verbond op de een of andere manier met groepswerk bezig zijn.

Tot slot rest ons niets dan u een zonnige vacantie toe te wensen,

tot October! Redactie.

Op Zondag 14 September is er zowel een radio-uitzending ('s ochtends half 10 tot 10) als een televisie-uitzending ('s avonds 20 voor 11 tot 11 uur) van het Humanistisch Verbond gewijd aan relationeel vormingswerk.

DE GESTALTTHERAPIE EN FRITZ PERLS

"De ronde Regenboog" is het Amsterdamse informatiecentrum voor de humanistische psychologie. David Grabijn, een medewerker van dat centrum, schreef het volgende verhaal. Hij vertaalde een boek over Fritz Perls en nam een hoofdstuk in het boek van Hans Korteweg ("Spel en tegenspel") voor zijn rekening. Verder doceerde hij dit jaar humanistische psychologie aan het humanistisch opleidings instituut.

Stel,dat er een dichte mist hing en iemand pakte je hand vast en het was Fritz Perls, wat zou je doen? Of wacht even - mist... je staat op Schiphol en er landt een stroom van nieuwe groepsleiders en therapeuten, Er is er een bij met een cowboyhoed nog op en ineens staat daar Fritz, Frederick of Friedrich Salomon Perls. Hij had niet zulke goede herinneringen aan een barre tijd in Nederland toen hij pas voor Hitler naar hier gevlucht was. Maar nu is hij weer terug. Zijn gestalte is er, levendig, rusteloos, scherp, oud.

Er staan veel mensen langs de kant, heel veel en steeds meer, er zijn wat zoekende (zoeke) studenten, wat groepstrainers, veel aarzelend publiek, wat snelle jongeren en dan een groepje zielvorsers, uitgevers en ambtenaren. Frederick buigt, zou hij dan toch nog professor worden? Dat zou misschien leuk zijn. Hij steekt een sigaret op, een kettinggewoonte nog van vlak na de eerste w.o. Ook barre tijden. "Aardig,die Nederlanders, zo snel ze je vuur geven. Maar ik heb zelf lucifers. Sensitivity training? Wat is dat nou weer? Zeker weer iets om high te worden of zo. 't Is niet makkelijk om je eigen dood te sterven en opnieuw te beginnen, maar ik heb 't gewild. Ik hoop dat ze hier een Gestalt-instituut hebben, dan kan ik tenminste ergens pitten."

De Gestalttherapie, waarvan Fritz Perls (1893-1970) de 'vinder' was, zoals hij dat noemt, hoort bij een hele windhoos van groei- en confrontatietechnieken en filosofieën die vooral uit het westen komt aanwaaien.

Er wordt wel eens geprobeerd deze windhoos te vangen onder wijdse woorden als zelfverwerkelijking, navelkijken, beweging van menselijke mogelijkheden, moeilijk doenerij of humanistische psychologie. De windhoos is er en met al zijn bezwaren: politieke (het tast de orde niet aan), apolitieke (het tast de orde wel aan), menselijke (je hebt je eigen tempo) en domme (die windhoos loshalen uit de geschiedenis van de tijd en er alleen liefdoenerij en zwelgen in gevoel in zien, dat zijn ook de mensen die er zulke verdraaide geestige stukjes over schrijven.) Het is gevaarlijk om je van een vervreemdende maatschappij te vervreemden.

Toch is het onhandig om groepen, lichaamstherapieën, yoga, zelfverwerkelijking, meditatie, trainingen, nieuwe psychotherapieën (en niet: tv-kijken, tuinieren, werken, trimmen, aan sport of politiek doen, slapen of goochelen) op een grote berg te schuiven en die dan af te keuren of te verheerlijken. Mensen zijn niet alleen uiterlijk maar ook innerlijk actief en er is stilstand en (r)evolutie in allebei. Tja. En nu is die berg of die windhoos (wat een beeldspraak toch weer) in opmars. Net als bij de jazz, de popmuziek, de cowboyfilm, de NAVO en de technologische psycologie, zijn de blikken op Engeland en de Verre Staten gericht. De V.S. zijn een forse groeibodem voor allerlei, van - vaak - Europese makelij: Er is radicale anti-psychologie, er is "waardevrije" psychologie - die zich meer met de officiële structuren van de maatschappij en de persoonlijkheid engageert -, en er is een "hippe"

Fritz Perls zoals hij zichzelf tekende.

ERRATA

pagina 7: 7e regel van onderen: ipv 'haar' groeimiddel: groeimodel

pagina 8: 2e alinea, 2e regel: komma vervalt, 'van' wordt 'voor'.

pagina 11: midden op de pagina, punt dat 'machtl' wordt 'machtelsoaheid'

De ideeën van Fritz zijn het meest uitgesproken, ook al omdat hij nooit naar compromissen zocht en nooit zijn best deed om zich in te houden. In: Fritz;"an intimate portrait of F.S. Perls and Gestalt therapy" van Martin Shepard (1975) staat een erg boeiend en weinig mooi latend relaas over het leven van Fritz in Duitsland; in de frontlinie van de eerste w.o., Zuid-Afrika, New York, Californië, Canada, zijn contacten met de Bauhausgroep, met Karen Horney, Sigmund Freud, Erich Fromm, Wilhelm Reich en heel veel anderen. Fritz schrijft zelf - poëtischer over zijn leven - in:"In and out the garbagepail" (1 969), wordt nu vertaald met als titel;"in en uit mijn vuilnisvat". In "Verbatim" (1969) (onder de zelfde titel vertaald in '73) staan tussen de teksten van de Gestaltsessies in, stukjes met gedachten van Fritz over het tijdsbeeld en Gestalt. 'Gestaltbenadering' is het eerste gedeelte van zijn laatste boek, het is een heel duidelijk verhaal over hoe de theorie in elkaar zit en over hoe de mensen en de maatschappij uit hun evenwicht zijn omdat niemand daar een behoorlijke grens tussen kan trekken. Ik krijg wel nare rillingen bij woorden als neuroses en patiënten (dat zijn weer etiketten toch?) Dokter tegen patiënt: "Zo, we zullen bij wel enkele zieke gestalten moeten vervangen". Als de hele wereld patiënt is, wie is dan de dokter? Oh, de Gestalttherapeut. Het tweede deel van Fritz' laatste boek "Gestalt in Aktie" bestaat uit elf zittingen met Fritz, die op de films waar die teksten vandaan komen, een prachtig rood jasje aan heeft.

Op een rand, tussen binnen- en buiten-wereld, op het scherp van de snede, loopt stevig en direkt, onverkrampt in balans, een gestalte. Van binnen geen blinde vlekken, een geheel, de tegenstellingen naar een evenwichtspunt gebracht, daarom naar buiten toe niet manipulerend en niet te manipuleren. En toch, gestalte, waarnaartoe??

DAVID GRABIJN

(Dit artikel verscheen eerder in Jeugdwerk Nu; 19 mei 1975, nummer 9 van de 7e jaargang.)

BOEKBESPREKING

Melanie Allen en de nestrix van de humanistische psychologie, de vorig jaar op vorig jaar op 81-jarige leeftijd overleden, Charlotte Bühler hebben een boek geschreven, dat onlangs bij Ambo is vertaald onder de titel: "Inleiding tot de humanistische psychologie".

Het werd tijd, dat er een omvattend overzicht geproduceerd werd van deze nieuwe stroming in de psychologie, die weliswaar pas een jaar of 15 bestaat, maar zich daarin zeker al burgerrecht heeft verworven. Er bestonden in Nederland wel overzichtsartikelen (zie bijv. in Ont-moeten no.1 en 2/3; het documentatie cahier 'Hum. Psychologie', beide te bestellen bij Hum. Verbond, postbus 114 Utrecht; en recent van van Praag in Rekenschap van juni 1975), maar deze bleven door hun beknoptheid vaak wat onbevredigend en lieten de lezer toch nog achter met vragen als: "Is het wel wetenschappelijk wat ze doen ? Tot wat voor concrete nieuwe conclusies komen die humanistische psychologen eigenlijk? Is hun activiteit wel humanistisch in de levensbeschouwelijke zin waarin wij die term in Nederland gebruiken?"

Zonder te zeggen dat het boek van Bühler en Allen het laatste woord in dezen biedt, kunnen we toch wel met plezier constateren dat bovengenoemde vragen uitvoerig aan de orde komen. We zullen er enkele onderwerpen uit pikken.

Iedere wetenschappelijke theorie bevat een anntal vooronderstellingen uit de cultuur, waarin ze ontstaan is. Het is op z'n minst onvolledig en dikwijls onverantwoordelijk om wetenschap te bedrijven zonder oog te hebben voor die vooronderstellingen. De humanistische psychologie probeert zich deze bewust te maken, pretendeert geen waardevrijheid, maar komt er openlijk voor uit ontstaan te zijn "om de groeiende culturele en sociale crisis en de gevoelens van ontmenselijking en ontindividualisering van de twintigste eeuw tegemoet te treden en te bestrijden" (pag.7)

Eén van de vier essentiële kenmerken van de aanpak is dat ze zich bij het kiezen van onderwerpen laat leiden door de zinvolheid ervan en niet door het feit dat er 'zo'n mooi objectief onderzoekje in zit'. De andere drie kenmerken zijn, dat ze zich concentreert op de ervaringen van mensen en de betekenis ervan voor hen, en minder geïnteresseerd is in verklaringen of uiterlijk gedrag. Verder bestudeert ze de mens in zijn geheel van typisch menselijke hoedanigheden, zoals keuzevrijheid, waardebepaling en zelfverwerkelijking, en niet in zijn deelaspecten als instinctleven, onderbewuste driften of het vermogen om te reageren op prikkels. Tot slot is de humanistische psychologie er steeds op gericht niet de mens slechts louter te beschrijven en hem te begrijpen, maar ook hem te stimuleren in zijn zelfbewustwordings- en groei-proces.

Deze vier kenmerken plaatsen de humanistische psychologie in de traditie van het humanisme en het existentialisme en maken haar tot een alternatief voor de gangbare wetenschapsopvattingen.

Zoals we gezegd hebben bestudeert de hum. psych. de mens in zijn geheel en hecht daarom meer waarde aan onderzoek van individuele gevallen dan aan dat van grote groepen mensen. Bij individuele gevallen valt namelijk door intensief onderzoek na te gaan wat iemands 'levensthema' is, het 'einddoel' dat hij zich, vaak onbewust, gesteld heeft en dat richting en zin aan zijn leven geeft en dit - om met van Praag te spreken - de moeite waard maakt. Onderzoek over groepen mensen moet noodzakelijkerwijs oppervlakkiger blijven. Op de problematiek, met name wat betreft de representativiteit van individueel onderzoek wordt uitvoerig ingegaan.

Bij het onderzoek naar einddoel en waarden van het individu wordt in de hum. psych. gebruik gemaakt van een groeimiddel van de mens, n.l. van de mens die streeft naar complexere normen van ordening en daarbij in zijn ontwikkeling een aantal stadia doorloopt. Kohlberg onderscheidt zo 6 stadia:

stadium 1: Orientatie op een hogere macht om moeilijkheden te vermijden.

2: Oriëntatie op de eigen behoeften.

3:Orientatie op wat men vindt?
4:Orientatie op 'wet en orde'.
5:Orientatie op pragmatische afspraken.
6:Orientatie op het eigen geweten.

Deze 6 stadia vormen tevens een schaal, waarop het proces van zelfverwerkelijking van het individu op afgezet kan worden. Hampden-Turner heeft dit model gebruikt om de persoons-ontwikkeling van deelnemers aan trainingsgroepen van politiek geengageerde studenten te onderzoeken. Volgens dit onderzoek lijkt het dogmatisme van oud-communistisch links en van uiterst rechts precies op elkaar in hun orientatie op 'wat men vindt?' en op 'wet en orde'. Progressief nieuw links is plooibaarder en durft risico's te nemen omdat ze er op vertrouwen dat de fundamentele menselijkheid in hun activiteiten door de anderen gewaardeerd zal worden. De radicaal is volgens hen dan ook het meest zelfverwerkelijkte individu.

Aves, Schneider en Lippit onderzochten de functie van het vrijwilligerwerk, van de zelfverwerkelijking van de mens. Viel vroeger de aandacht op wat de vrijwilliger aan 'goed werk' voor anderen deed, nu ligt de nadruk op het 'goede werk' dat het vrijwilligerswerk voor de vrijwilliger zelf is. Deze kan nu een aantal capaciteiten tot bloei brengen die anders wellicht slapende waren gebleven. Bij de hulpverlening en het groepswerk zijn de vrijwilligers zelfs door hun inzet en enthousiasme onmisbaar geworden. Misschien komen hun gevoelens ten dele voort uit hun inzicht, dat wederzijdse inspanning nodig is om in deze crisistijd een nieuwe maatschappij op te bouwen. Een positief aspekt van de beweging der ontmoetingsgroepen is geweest dat ze op kleine schaal een voorbeeld gaf van zulk een herbouwingsactiviteit.

Zoals we gezien hebben wil de humanistische psychologie bijdragen tot de overwinning van de crisis van onze tijd, die zich openbaart in de alom voorkomende gevoelens van eenzaamheid en zinloosheid. Moustakas onderscheidt 2 vormen eenzaamheid, de existentiële eenzaamheid: het besef, dat men het uiteindelijk zelf moet rooien; en de neurotische eenzaamheid: het voortdu-

rende smachtende en wanhopige gevoel 'er niet bij te horen'. Deze tweede vorm van eenzaamheid bestond in de oudheid niet. Veel antieke helden waren wel alleen,maar niet eenzaam en de neiging bestond om niet bij een ander, maar door inkeer in zichzelf kracht op te doen. In de Middeleeuwen was de mens in de maatschappelijke en religieuse gehelen van kerk en gilde organisch opgenomen en is hij voor zijn innerlijke rust afhankelijk van bronnen buiten hemzelf. In de Romantiek komt het ons bekende gevoel van smachtende eenzaamheid op, in de ontwikkelingsperiode van de adolescent een natuurlijke geestesgesteldheid, maar - en dat is het neurotische eraan - een blijvend stadium in de ontwikkeling van de moderne mens geworden. Dit verschijnsel van 'aan zichzelf niet genoeg hebben' wordt vaak'identiteitsverlies' genoemd, maar is eerder een gebrek dan een verlies. Wheelis onderscheidt andere vormen van neurose, die steeds gekenmerkt worden door bepaalde symptomen als surrogaatoplossingen voor verdrongen problemen en konflikten, van de'neurose van deze tijd', die veel vagere klachten oplevert. "Een ongetrouwde vrouw van achter in de dertig zei: 'Ik voel me in geweten schuldig, niet omdat ik een los leven leid en verscheidene verhoudingen heb. Echt niet daarom! Maar ik voel me schuldig omdat ik met dit alles mezelf niet ontplooi als persoon, omdat ik helemaal niets bereik."(blz.78) Het geweten waar de vrouw het over heeft is niet wat Freud met het über-ich bedoelde, de moraalcode van de maatschappij, maar is wat Allen en Bühler het humanistische geweten noemen: het besef dat je je innerlijke zelf niet ontwikkelt.

Het doel van de humanistische psychologie - en dat kan in groepen voor zowel therapie als onderwijs, geestelijke verzorging als ontmoeting - is mensen hun eigen waarden en doeleinden te helpen bewustmaken en kiezen en dit proces van identiteitsvorming te begeleiden.
Richtsnoer hierbij is wat Bugental de 'humanistische ethiek' noemt met als belangrijkste punten:

1) het individu wordt zelf als meest verantwoordelijke instantie in zijn leven gezien.
2) in iedere relatie zien de mensen elkaar wederkerig als persoon.
3) wat men in het hier-en-nu beleeft is belangrijker dan verklaringen en geschiedenissen.
4) ook onprettige emoties zoals pijn, boosheid en schuld maken deel uit van de menselijke ervaring en moeten als zodanig gewaardeerd worden en niet onderdrukt of verborgen.
5) mensen die zich deze ethiek hebben eigen gemaakt, zijn verbonden in het zoeken naar groeibevorderende ervaringen, en streven naar een maatschappij waarin een ieder een vol en rijk bestaan kan voeren.

Zo stelt de humanistische psychologie, zowel individueel als in groepen, zowel bij therapie, geestelijke verzorging, onderwijs of vorming, maar misschien nog meer als levensinstelling in het algemeen, de ontmoeting centraal. Dit vanuit de gedachte dat, doordat je actief meedoet aan het opbouwproces van relaties, je je eigen persoon meer vorm geeft.

Bühler en Allen hebben zo een bijzonder belangwekkend boek geschreven, dat zeker omvattend te noemen is, gezien de hoeveelheid publicaties van meestal de laatste 10 jaar, die ze op harmonische wijze verwerkt hebben. Echter niet alomvattend; zo komt de gestaltpsychologie, die toch meestal ook onder de humanistische psychologie gerekend wordt, niet ter sprake. De titel zou dan ook beter hebben kunnen luiden: 'Inleiding tot humanistische psychologie' dan 'Inleiding tot de hum.psych.'

In ieder geval warm aanbevolen voor iedereen die met het groepswerk van het Humanistisch Verbond te maken heeft en zeker voor iedereen die denkt humanist te zijn!

A.N.

UIT DE PRAKTIJK VAN HET GROEPSWERK

DE 'NEEZEGGER'

Hoe vaak gebeurt het niet, dat wanneer iemand in een groep aan een bepaalde aktiviteit niet mee wil doen, hij de boosheid van die groep over zich heen krijgt. Waarom eigenlijk; waarom zou het de anderen in hun activiteiten storen als er één of meer deelnemers niet meedoen? Hiervoor bestaan zonder meer een aantal redenen:

a) men vindt het niet solidair : 'samen uit-samen thuis'.
b) men vindt het vervelend om bekeken te worden,
c) zeker wanneer dat gebeurt door mensen die zelf niet mee willen doen - en dat wordt dan uitgelegd als: niet mee durven doen - geeft dat een geïrriteerd gevoel van 'de beste stuurlui staan aan wal'!
d) vaak is er moed voor nodig om nee te zeggen en is de boosheid een indirekte uiting van macht of angst.

Inderdaad kunnen er in het algemeen een aantal eventuele nadelen van het 'neezeggen' opgesomd worden:

a) het kan zijn dat, door het gebeurde, de geplande aktiviteiten niet meer doorgaan, waardoor de deelnemers een portie ervaringen door de neus geboord wordt.
b) de bereidheid om überhaupt aan groepsaktiviteiten mee te doen kan hierdoor verminderen,
c) het vertrouwen dat de al of niet uitgesproken afspraken, groepsregels, nagekomen worden kan verminderd zijn.

Aan de andere kant, en het is de zin van dit artikeltje om daar de aandacht op te vestigen, kan het verschijnsel van het 'neezeggen' in de groep een aantal positieve invloeden hebben:

a) het kan het sleurmatige van het altijd maar meedoen met wat er voorgesteld wordt, doorbreken.
b) het kan een veiligheidsklep zijn, als bepaalde aktiviteiten te bedreigend worden.
c) het kan de onuitgesproken groepsafspraken aan de orde stellen, evenals de evt. groepsdwang
d) het kan de groepssamenhang vergroten, hetzij door de aktiviteiten zelf al om de 'neezegger' weer bij het

groepgebeuren te betrekken, hetzij door het grotere begrip dat er over en weer om elkaar's motieven ontstaan is.

e) het kan als teken aan de wand omtrent de toestand in de groep fungeren.

Het 'neezeggen' kan dus wel een bedreiging inhouden voor de groep, met name wanneer het frequent voortkomt, niet besproken wordt of tot eindeloze discussies aanleiding geeft; het kan echter ook tot de vitaliteit van de groep bijdragen, wanneer het op de juiste wijze opgepikt wordt.

Het is zinnig om het altijd, al is het maar kort, aan de orde te stellen. Het gunstigste moment hiervoor kan verschillen. Wanneer de voorgestelde aktiviteiten erg belangrijk zijn of de tijd voor discussie niet rijp is (direkt aan het begin van een sessie bijvoorbeeld) kan het geschikter zijn de geplande aktiviteiten uit te voeren en later op het niet meedoen van sommige deelnemers terug te komen. Soms kan een bepaalde oefening volledig de mist ingaan, wanneer deelnemers aan de kant blijven staan kijken en is discussie direkt geboden.

Als begeleider van de groep is het belangrijk oog te hebben voor de wijze waarop de aan het begin genoemde groepsagressie bij de 'neezegger' aankomt. Als het hem net 't zetje geeft om een door hemzelf als vervelend ervaren barrière te overwinnen (hetzij om alsnog mee te doen, hetzij om te zeggen waarom hij niet mee wil doen) is er niets aan de hand. Soms kan het ook goed zijn dat iemand eens wat agressie ondervindt; er moet dan wel over gepraat worden om te horen of en wat hem dit doet of gedaan heeft, -als het gesprek later plaats vindt. In ieder geval moet opgepast worden , wanneer iemand die een paar keer ergens niet aan mee heeft willen doen, geëtiketteerd wordt tot 'neezegger' of dwarsligger. Het gevaar bestaat dan dat hij in de groep het zwarte schaap wordt, of zichzelf uitgesloten voelt. Dit moet in ieder geval op tafel gebracht worden om de 'terugkeer naar de kudde' mogelijk te maken en hem daarbij in staat te stellen daarbij toch volledig zichzelf te blijven.

Albert Nieuwland.

INTERVIEW MET NORA ROOZEMOND Docente kreatief spel en dramatische vorming door Jan Hein Mooren.

Nora: Mijn basis is heel duidelijk het onderwijs. Ik heb kweekschool gedaan, Nederlands en Drama gestudeerd en kursussen dramatische vorming gevolgd. Ik ben nu 15 jaar in het onderwijs bezig. Mijn kursussen bij het Humanistisch Verbond stoelen dan ook op deze onderwijs-basis.
Ik heb een aantal dingen geleerd waarvan ik denk dat ik ze aan anderen, zowel onderwijzers als kinderen, kan leren en dat zijn: kreativiteit, fantasie, ontwikkeling van de niet-intellectuele vakken naast de intellektuele.
Na de kweekschool ben ik Nederlands gaan geven op de montessori-Mavo. Vanuit dit lesgeven ben ik gaan ontdekken dat ik meer zou willen doen dan alleen die dingen als: grammatica, spelling etc. Ik heb steeds gewerkt en daarnaast kursussen gevolgd. Dit studeren ben ik later gaan vervangen door het zelf geven van kreatief spel aan onderwijzers en kinderen.

JanHein: Met wat voor vragen komen die onderwijzers?

Nora: Het zijn meestal twee dingen: ze willen zichzelf ontwikkelen op verschillende gebieden en de kinderen staan centraal. De kinderen worden meestal als eerste genoemd. De verbinding met de onderwijs - situatie: als ik daar niet aan voldoe krijg ik dat op mijn boterham.

JanHein: Bestaat niet het gevaar dat ze wel de trucs, de praktische zaken overnemen zonder iets van de sfeer, de levensinstelling die bij kreatief spel past, over te nemen?

Nora: Ja, zonder meer, 't is een van mijn grootste problemen. Ik vind het verschrikkelijk moeilijk als mensen een kursus gevolgd hebben en ik weet dat ze die lesjes kant en klaar over gaan zetten naar de kinderen. In hoeverre ze zoeken naar eigen vormen.... daar heb ik vrijwel geen zicht op. Een follow-up is er tot nog toe niet geweest. Ik ga nu in september een vervolgkursus geven. Erg span-

nend, ik geef mezelf de verplichting om nooit de zelfde les te geven. Meestal vinden de mensen het helemaal niet erg als ze iets al kennen. De situatie is anders, de greep anders, 't is meer een verplichting voor mezelf , als je nou pretendeert kreatief spel te brengen, begin dan maar bij jezelf.

JanHein: Je werkt ook met kinderen. Waar komen die vandaan?

Nora: Een ochtend kreatief spel....kinderen besluiten dat niet zelf. Ze zijn overgeleverd aan wat de ouders en de leerkrachten willen. Hoe ze het vinden kun je zien aan de manier waarop ze naar je toe rennen of zich van je afdraaien, ze kunnen het nog niet verwoorden. 't Is een direkte feed-back die je krijgt. Ik doe veel in overleg met de leraar van de klas. Je bent eigenlijk teveel hè, je geeft extra drukte. Ik had zelf altijd de pest aan hospitanten die te nadrukkelijk aanwezig waren. Gewoon je lijfelijke aanwezigheid is al te veel. De kinderen uit de Hazebroekstraat zeggen:'Ubent te dik'..... heel rechtstreeks. En dat wil ook zeggen dat je te groot bent, dat je de ruimte teveel vult. Mooi hoor...

JanHein; Je werkt ook nog binnen het Humanistisch Verbond?

Nora: Ja, die HVO-kursussen (humanistisch vormingsonderwijs) vind ik steeds boeiender. Eerst was het vooral techniek. Ik heb toen gezegd: meer kan ik niet. Ik heb toen aan het eind behoorlijk op mijn lazer gekregen. Ik bouw de relatie-kant nu wel meer in. Ik ben daar steeds meer geïnteresseerd in en ook minder bang voor. Vanuit de kant van de Neerlandici zat ik natuurlijk met de erfenis dat de hele relationele toer een lachertje is. Die ironie moet ik een beetje kwijt. Ik vind nu dat er ook ruimte moet zijn om erover te praten, maar alleen voor diegenen die dat wensen.....meer niet.

JanHein: Wat maakte dat relationele tot een lachertje?

Nora: 't Jargon.... dingen worden door dat jargon vaak zwaarder belast dan ze zijn. Ik weet niet precies waardoor het lachwekkend is. Wat meespeelt is dat aan de kant

waar het gebruikt wordt, het nooit ironisch gebruikt wordt. Dat vind ik een beperking. Ik kots ook van het marxistische jargon, maar alleen van het jargon. Ook daar is die ironie er nooit. Zet jezelf ook maar eens in de kijkerd. 't is ook wel lachwekkend wat je doet. Die dubbelheid zit er bij mij altijd.

JanHein: Je hebt gezegd dat je een aantal dingen belangrijk vind: kreativiteit en onderwijs. Kun je daar iets meer over zeggen?

Nora: Ik heb ervaren dat je dingen in je hebt op alle mogelijke gebieden die je kunt ontdekken. Als je 15 bent denk je dat je iets niet kunt, niet hebt en als je 25 bent dan kun je soms zeggen: hé dat kan ik wel en dat heb ik wel. En dat is voor mij geweest het ontdekken wat je met je lichaam en je stem kan doen. Je gebruikt lichaam en stem en wat kun je er nou allemaal mee. Het is voor mij een enorme verruiming geweest, te ontdekken wat je met je eigen attributen allemaal kunt. Wat daar dan kreatief in is, is vreslijk moeilijk te verwoorden, maar voor mij is het het ontdekken van de mogelijkheden die je hebt en daar proberen vorm aan te geven. Dus weinig gericht op kunstzinnige toestanden. Ik koppel kreatief niet aan kunst, maar met de kanten in jezelfte ontdekken die nieuw zijn. Soms is dat handvaardigheid, tekenen. Voor mij is dat geweest de ontdekking van stem, lichaam en hoe je vertrouwt kunt raken met dingen als...je manier van lopen, van kijken, je manier van staan en praten. Waardoor je nieuwe dingen gaat ontdekken die een prikkeltje nodig hebben om eruit te komen.

JanHein: De mensen die in je groep komen hebben die ook dat zelfde verlangen?

Nora: Nee, de mensen waar ik meerendeels mee te maken heb komen voor de kinderen. Ze moeten kinderen helpen over de drempel heen te komen. Ze vergeten wel eens dat ze zelf die drempel ook moeten nemen. Ik lok dat dan ook uit, zeker in het begin. Pas als dat duidelijk is valt

er te werken. Voor de HVO en de HOI-mensen (Humanistisch Opleidings Instituut) geldt dat minder. Die zeggen: richt je nou maar eerst op ons, en wat wij er mee doen is een tweede. Dat is moeilijker, het is voor mij een nieuw gebied.

JanHein: Vanuit wat voor behoeften willen de mensen dat kreatieve aspekt bij zichzelf ontwikkelen?

Nora: Bijna altijd zeggen ze: dit is een onderontwikkeld gebied in onszelf, we hebben vroeger op school niet de ruimte gekregen om dingen te ontdekken, ook niet na schooltijd. Misschien lukt het nu, voelen we dat we toch iets meer kunnen dan alleen maar denken, leren etc. Maar steeds vanuit een tekort gevoel.

JanHein: Wat wil je met kreatief spel bereiken, zowel naar de kinderen toe als naar jezelf?

Nora: Als ik in de klas werk: de basis scheppen vooroptimale ontplooiingskansen, dus dat is naar de kinderen toe geredeneerd. Als ik aan mezelf denk: een enorme behoefte tot....zorg dragen voor. Niet echt zorgen, maar zorg dragen voor die ruimte waarin een aantal dingen mogelijk zijn. Een behoefte van mezelf: als dat lukt..... een enorm gevoel van bevrediging. Ook een behoefte aan gezelligheid, warmte, veiligheid. Ik kom uit een 'rood' nest, waar 'lekker met z'n allen' een basis gevoel was. Ik denk dat dat nog wel meespeelt, zo'n opvoedingsnorm van met z'n allen is het goed. Ik denk daar nooit aan, maar het zal best meespelen in mijn eigen gevoelens wanneer ik me lekker voel.

JanHein: Hoe zit dat? Dat basisgevoel van met z'n allen is het goed, terwijl je in de kreativiteit toch juist de individualiteit benadrukt?

Nora: Ja, dat gaat altijd samen, dat is ook het boeiende in het geheel. Ik denk dat die individuele kreativiteit nooit in z'n eentje tot stand kan komen. In mijn eentje kan ik geen kreatief spel doen. Je hebt daar anderen bij nodig. Ik leg heel sterk de nadruk op het individu binnen de groep.

En ja....je kunt de kreatieve dingen ontwikkelen als je je veilig voelt. Je kunt je pas ontplooien als je je binnen dat gevoel van met z'n allen je lekker voelt. Theoretisch lijkt het inderdaad tegenstrijdig maar in de praktijk lukt het meestal wel. Het is ook het eeuwige probleem van het montessori-onderwijs hè.

JanHein: Je noemde het verschil tussen zorgen en zorg dragen voor...kun je dat aangeven?

Nora: Zorg dragen voor is voor mij een basis scheppen waardoor dingen mogelijk worden. Zorgen is voor mij te veel beslag leggen op...Ik zorg voor jou...die jou is dan lijdend voorwerp. En dat bedoel ik niet met zorgen, ik wil dat anderen onderwerp zijn. Ik wil graag de basis leggen waarbinnen dat mogelijk is.

JanHein: Hoe zie je dat werken met groepen in het grotere geheel binnen het onderwijs, binnen de maatschappij?

Nora: Aandacht voor elkaar en luisteren naar elkaar, dat is erg belangrijk. En als je met een groep werkt op welke manier dan ook, dan ontkom je niet aan aandacht voor en luisteren naar elkaar. Als je dat naar het maatschappelijke doortrekt denk ik dat het erg fijn is als mensen naar elkaar luisteren en aandacht voor elkaar hebben, meer nog dan praten. Ik zeg bij die spel-training ook veel: kijk nou maar eens, hou je kop nou maar èn kijk. Dat doe ik zelf ook, kijken en proberen te luisteren. Dat is eigenlijk het belangrijkste voor me.
Een avond naar de gemeenteraadsvergadering gaan en kijken en luisteren. Niets weten over hoe het zit; en aan het eind tegen iemand zeggen die wel weet hoe het zit: ik heb dat en dat gezien en gehoord. Dan klopt de helft niet en de helft wel..... dat vind ik boeiend. Als je dat nou eens zou kunnen stimuleren.
We kijken hier alleen wie het eerst bij de streep is.

JanHein: Kun je vertellen wat je in groepen konkreet doet, als ik op zo'n groep kom wat staat me dan te wachten?

Nora: Nou, een heleboel spelletjes, gericht op training van je lichamelijke mogelijkheden. Veel dingen doen we met z'n tweeën, z'n vieren of met z'n zessen.

We beginnen met een warming up, vergelijkbaar met gewoon even lekker warm lopen, en daarna een kerngedeelte waarbij ik altijd terugkom op wat ik in de 'warming up' al heb gedaan. Dus als je gaat werken met het thema fantasie en realiteit, dan zorg ik dat binnen de warming up, binnen de loopoefeningetjes al iets van fantasie en realiteit zit. Ik werk altijd met opdrachten, maar geef wel alle vrijheid bij de invulling van de opdrachten. Bij de uitvoering van de opdrachten kijken we en luisteren we naar elkaar. De invalshoeken die ik gebruik kunnen van alles zijn...een enkel woordje, boek, fotootje, krantenknipsel, een voorwerp, lappen, poppen, eigenlijk alles wat je maar kunt bedenken. Bijvoorbeeld schimmenspel: Ik had eens een groep jongens die het werkelijk verdonden om te spelen. Schimmenspel kun je dan als een grof middel gebruiken, 't is het niet maar je kunt het zo gebruiken...spotje, goeie muziek, muziek van hun leeftijdscategorie, dus Pink Floyd, gekleurde schimmen en ik kreeg ze plat. Ze gingen meedoen, ze gingen voor het eerst gewoon vanuit zichzelf meedoen, niet met die enorme reserve en dat altijd maar vechten. 't Moet wel op basis van gelijkheid, ze moeten weten wat je hanteert. Alleen de wierook ontbrak. Je kunt in principe alles gebruiken om te komen tot spelsituaties.

JanHein: Je bent verbonden aan het instituut voor Dramatische Vorming, wat doen die precies?

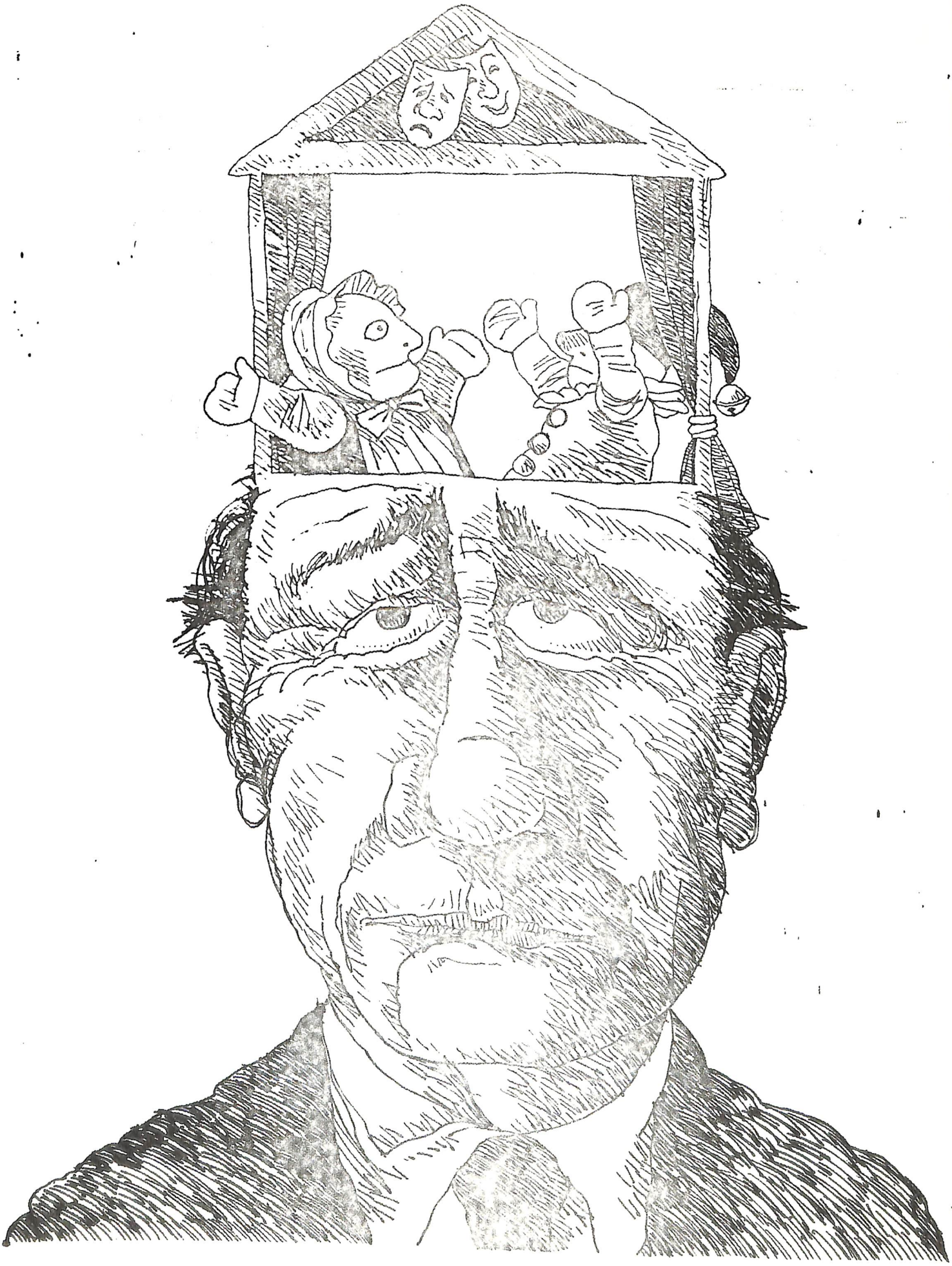

Mededelingen:

- Begin October starten weer allerlei groepen van het Humanistisch Verbond, op vele plaatsen in Nederland. Informatie: postbus 114, Utrecht.
- In het laatste nummer van het wetenschappelijk-humanistische tijdschrift REKENSCHAP verscheen een uitstekend artikel van Prof.dr.J.P.van Praag over humanistische psychologie en de relatie met het humanisme van het Humanistisch Verbond. Postbus 114, Utrecht.
- Er is een nieuw Gestalt- en Meditatiecentrum met groepen voor bewustwording, persoonlijke groei en zelfverwerkelijking. Adres: Nesdijk 20A, Bergen (N.H.) Tel: 020 - 737307, b.g.g. 020 - 123456.

- Zijn er vrijwilligers in de buurt van Amsterdam die de redactie van ONT-MOETEN willen helpen met hand- en spandiensten???? Albert Nieuwland, J.W.Brouwersstraat 18, Amsterdam, 020 - 791015.

Nora: Het I.V.D. is een klub die zich echt alleen maar met dramatische vorming bezig houdt, niet met de maatschappelijke funktie die het heeft, gewoon alleen maar dramatische vorming: mime, dans etc. Iedereen die zegt ik wil wat met mijn lijf doen kan daar terecht. Er zit geen ideologie bij. Voor sommigen is het daardoor kleurloos en voor anderen juist weer aantrekkelijk.

JanHein: Heeft dat aantrekkelijke iets te maken met je rooie verleden?

Nora: Nee...maar ik vind dat rooie verleden altijd nog heel prettig hoor. Maatschappij-hervormers die drame gebruiken om die maatschappij te hervormen vind ik uitstekend, maar ik vind het geen drama mensen. Ik zit zelf toch meer in de richting van die individuele ontplooiing. Ik hoef niet meer in die maatschappij gerichte klubjes, niet bij de kritiese leraren, het is voor mij bekende praat terwijl het niet echt bekend voor me is. 't Is voor mij, denk ik, vaak te theoretisch.

JanHein: Je vindt het wel belangrijke dingen. Op welke wijze ben je er dan mee bezig, of zeg je laat dat maar aan anderen over?

Nora: Ik ben er eigenlijk haast niet mee bezig. Maar ik vind dat ik er wel mee bezig ben als ik werk aan die gerichtheid op het individu, ik werk er dan indirekt aan. Maar ik kan me niet inzetten voor theoretisch gerichte groepen ook niet voor praktisch-gerichte groepen bezig met maatschappij-hervorming, terwijl ik het wel nodig vind. Ik mis bij die mensen die daar zo hard en vaak dogmatisch mee bezig zijn vaak de ironie.

JanHein: Je voelt je niet geroepen om die ironische kant zelf in te voeren?

Nora: Nee, want die wordt vaak niet geaksepteerd, dan ben je half zacht. Zodra je het niet serieus neemt, flikker dan maar op. Nou goed....dan ga ik.

JanHein: Als er echte strijdpunten komen dan kies je niet voor de strijd?

Nora: Alleen die strijd ga ik aan die me echt helemaal interesseerd, maar 't is zelden eigenlijk.

JanHein: De strijd tegen een bepaald kader....structuren?

Nora: Ja....ik denk dat ik m'n schouders ophaal, want dat is het natuurlijk. En ik heb ook bij een aantal mensen het hopeloze van strijden gezien. Mensen die er bijna aan onderdoor zijn gegaan. 't Zijn hele gevechten hoor.

JanHein: Maar als ik het even ekstreem maak, dan betekent dat dat je niet meer kan doen dan binnen de situatie die er is, probereh zoveel mogelijk ruimte te krijgen.

Nora: Ja, terwijl ik eigenlijk wel vind dat de situatie moet veranderen. Die dubbelheid zit erin. Dat voel ik altijd keihard als ik in Oost-Europa met vakantie ben, steeds weer. Ik vind dan onze maatschappij een niet juiste, maar ik zet me er niet voor in. Maar alles wat ik daar zie vind ik ook niet juist. En waar zit je dan hè. Ik vind de maatschappelijke situatie onoplosbaar en ik verdiep me er ook niet in, dat zit er ook bij. Want ik vind een toneelstuk veel leuker, kreatief spel veel fijner. Ik zit me wel op te fokken dat ik me erin zou moeten verdiepen, maar ik doe het niet.
